

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

DOI: <https://doi.org/10.32620/cher.2025.1.12>

Постановка проблеми. Інклюзивний розвиток територіальних громад є важливим аспектом сучасної стратегії соціально-економічного розвитку на місцевому рівні. Він орієнтований на забезпечення рівних можливостей для всіх членів громади, зокрема для соціально вразливих груп, таких як люди з інвалідністю, пенсіонери, жінки, діти та представники національних меншин. Метою інклюзивного розвитку є створення умов, в яких кожен громадянин може активно брати участь у соціальному, економічному та культурному житті громади, незалежно від своїх фізичних, економічних чи соціальних обмежень. *Мета дослідження* Мета дослідження полягає в визначенні особливостей інклюзивного розвитку територіальних громад в умовах сучасних трансформаційних змін. *Об'єкт дослідження* – процес забезпечення доступності різних ресурсів в межах формування комплексу розвитку для територіальних громад. *Методи, використані в дослідженні* – методи аналізу та синтезу, методи дедукції та індукції, метод порівняння, метод узагальнення, метод співставлення, метод логічний, табличний метод для наочного відображення окремих результатів дослідження. *Основною гіпотезою дослідження* стало припущення, що окремі аспекти інклюзивного розвитку можливо трансформувати на проєкціювати на територіальні громади для забезпечення їх розвитку в сучасних умовах трансформаційних змін. *Виклад основного матеріалу дослідження.* Особливості інклюзивного розвитку територіальних громад проявляються у забезпеченні доступу до основних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, а також у створенні можливостей для розвитку бізнесу та економічної діяльності серед усіх верств населення. Він також включає в себе розвиток інфраструктури, що враховує потреби різних груп населення, зокрема доступність транспорту, будівель та інформаційних технологій. Забезпечення інклюзивності на місцевому рівні сприяє не лише соціальній згуртованості, але й економічному зростанню та сталому розвитку громади. У цьому контексті важливою є роль місцевих органів влади, які повинні працювати над створенням умов для соціальної інтеграції та рівних можливостей для всіх мешканців громади. *Оригінальність та практична значимість дослідження* підтверджується можливістю використання окремих висновків дослідження у практичній діяльності. *Висновки та перспективи подальших досліджень.* Важливим аспектом є активна участь громадян у процесах прийняття рішень, що стосуються розвитку їхньої громади. Створення ефективних механізмів місцевого самоврядування, що залучають усі соціальні групи, дозволяє не лише зміцнити демократію, але й підвищити ефективність управління на місцях. У результаті, інклюзивний розвиток територіальних громад забезпечує створення справедливого та рівного середовища, що сприяє розвитку економіки, поліпшенню якості життя мешканців, зниженню соціальної нерівності та підвищенню загальної стабільності громади. Для досягнення цих цілей

¹ **Гараєв Мікаїл Вагіф огли**, канд. екон. наук, доцент, проректор з науково-педагогічної та міжнародної діяльності, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", м. Харків, Україна.

Garaev Mikail Vagif ogli, Candidate of Economics Science, Associate professor, Vice-Rector for Scientific, Pedagogical and International Activities, National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute», Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9578-7859>

e-mail: mikailqarayev@gmail.com

² **Гамідов Рауф Азер оглу**, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 051 Економіка, Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут", м. Харків, Україна.

Gamidov Rauf Azer oglu, postgraduate of the third (educational and scientific) level of higher education, specialty 051 Economics, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute", Kharkiv, Ukraine.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-9986-4124>

e-mail: f.a.heydarov@student.khai.edu

[Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

необхідна тісна співпраця між органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Тільки через комплексний підхід, який враховує потреби всіх верств населення, можна створити сприятливі умови для сталого та гармонійного розвитку територіальних громад.

Ключові слова:

інклюзія, інклюзивність, територіальні громади, розвиток, інклюзивний розвиток територіальних громад.

FEATURES OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Problem statement. Inclusive development of territorial communities is an important aspect of the modern strategy of socio-economic development at the local level. It is focused on ensuring equal opportunities for all community members, in particular for socially vulnerable groups, such as people with disabilities, pensioners, women, children and representatives of national minorities. The goal of inclusive development is to create conditions in which every citizen can actively participate in the social, economic and cultural life of the community, regardless of their physical, economic or social limitations. *Purpose of the study* The purpose of the study is to determine the features of inclusive development of territorial communities in the context of modern transformational changes. *The object of the study* is the process of ensuring the availability of various resources within the framework of the formation of a development complex for territorial communities. *Methods used in the study* are methods of analysis and synthesis, methods of deduction and induction, comparison method, generalization method, comparison method, logical method, tabular method for visual display of individual research results. *The main hypothesis* of the study was the assumption that certain aspects of inclusive development can be transformed and projected onto territorial communities to ensure their development in modern conditions of transformational changes. *Presentation of the main material of the study.* The features of inclusive development of territorial communities are manifested in ensuring access to basic services, such as education, healthcare, social protection, as well as in creating opportunities for business development and economic activity among all segments of the population. It also includes the development of infrastructure that takes into account the needs of different population groups, in particular the accessibility of transport, buildings and information technologies. Ensuring inclusion at the local level contributes not only to social cohesion, but also to economic growth and sustainable development of the community. In this context, the role of local authorities is important, which must work to create conditions for social integration and equal opportunities for all residents of the community. The originality and practical significance of the study is confirmed by the possibility of using individual conclusions of the study in practical activities. *Conclusions and prospects for further research.* An important aspect is the active participation of citizens in decision-making processes related to the development of their community. The creation of effective mechanisms of local self-government that involve all social groups allows not only to strengthen democracy, but also to increase the efficiency of local governance. As a result, the inclusive development of territorial communities ensures the creation of a fair and equal environment that contributes to economic development, improving the quality of life of residents, reducing social inequality and increasing the overall stability of the community. To achieve these goals, close cooperation between local governments, public organizations and other stakeholders is necessary. Only through an integrated approach that takes into account the needs of all segments of the population can favorable conditions for the sustainable and harmonious development of territorial communities be created.

Keywords:

inclusion, territorial communities, development, inclusive development of territorial communities.

Постановка проблеми. На теперішній час інклюзивний розвиток територіальних громад є однією з основних складових сталого розвитку сучасного суспільства. В умовах цифровізації, глобалізаційних змін та урбанізації, важливість забезпечення рівних можливостей для всіх верств населення, зокрема для соціально вразливих груп, стає все більш актуальною сьогодні. Слід зазначити, що інклюзивний розвиток передбачає інтеграцію всіх членів громади в соціально-економічне життя через забезпечення рівного

доступу до ресурсів, можливостей та послуг, незалежно від їхнього соціального статусу, фізичних обмежень, віку чи етнічної приналежності. Цей підхід дозволяє створити умови для зниження соціальної нерівності, розвитку соціальної згуртованості та покращення якості життя мешканців громад.

Особливості інклюзивного розвитку територіальних громад можна розглядати через призму місцевої політики, соціальної інтеграції, доступу до освітніх, медичних та інших базових послуг. Важливими чинниками

є також ефективне використання ресурсів на місцевому рівні, сприяння розвитку інфраструктури та формування соціально відповідального бізнесу. Саме тому представлене питання потребує більш ретельного розгляду через динамічні зміни викликані цифровізацією, глобальними трансформаціями, процесами урбанізації та інше.

Мета статті. Основною метою представлено дослідження є визначення особливостей інклюзивного розвитку територіальних громад в умовах трансформаційних змін сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання інклюзії сьогодні розглядається в роботах багатьох авторів, що здебільшого зводиться до розгляду проблематики економічної та цифрової інклюзії. За таких умов формується в науковій думці категорія інклюзивної економіки, як такого економічного стану, який забезпечує рівний доступ всіх груп населення до економічних та інших ресурсів. В своїх роботах питання інклюзії та інклюзивності в різних її проявах піднімають Десятнюк О. [1, 5], Іващенко О. [2, 11], Кириленко О. [1, 6, 7, 9, 10], Кириленко С. [8], Крисоватий А. [1], Малиняк Б. [9], Ніфатова О. [1], Птащенко О. [1, 5, 10, 11], Резнікова Н. [2], Рубманн М. [3], Рубцова М. [2], Шевченко І. [1, 4, 12, 13] та інші.

Через динамічні зміни навколишнього середовища, а також процеси глобалізації та цифровізації представлене питання потребує подальших досліджень в окремих своїх аспектах, що надає актуальності поточному дослідженню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзивний розвиток є одним із найважливіших напрямів сучасної соціально-економічної політики, спрямованих на забез-

печення рівних можливостей для всіх членів суспільства, незалежно від їхнього соціального статусу, фізичних обмежень, віку, гендеру чи етнічної приналежності. В умовах глобалізації, швидких економічних змін і соціальних трансформацій, інклюзивний розвиток стає необхідною умовою для створення сталих і справедливих суспільств, де кожен має доступ до ресурсів, можливостей і послуг, що дозволяють йому реалізувати свій потенціал.

Саме тому, слід зауважити, що сутність інклюзивного розвитку полягає в тому, щоб забезпечити рівний доступ до економічних, соціальних і культурних можливостей, створюючи умови для всіх верств населення брати активну участь у розвитку громади, країни чи світу загалом. Це включає як усунення бар'єрів для соціально вразливих груп (інвалідів, осіб похилого віку, жінок, національних меншин, малозабезпечених, тощо), так і надання можливості кожному члену суспільства брати участь у політичному, економічному і культурному житті.

Інклюзивний розвиток сприяє не лише підвищенню рівня життя та соціальної згуртованості, але й створенню середовища, де кожен має рівні шанси для досягнення особистого успіху. Цей підхід спрямований на зменшення соціальної нерівності, сприяння економічному росту через інвестиції в людський капітал та розвиток інфраструктури, що включає потреби всіх верств населення.

Зауважимо, що інклюзивний розвиток охоплює комплексний підхід, який забезпечує рівні можливості для всіх членів суспільства, включаючи соціально вразливі групи. В таблиці 1 представимо основні складові інклюзивного розвитку.

Таблиця 1 – Складові інклюзивного розвитку

Складова	Опис складової
1	2
Економічна інклюзивність	забезпечення рівного доступу до економічних ресурсів та можливостей для всіх верств населення. Вона включає створення умов для підприємницької діяльності, доступу до ринку праці, розвитку малих і середніх підприємств, забезпечення рівної оплати праці та доступу до фінансових ресурсів, а також подолання економічної нерівності
Соціальна інклюзивність	надання всім громадянам рівних можливостей для участі в соціальному житті. Соціальна інклюзія включає доступ до базових соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, а також забезпечення рівних прав і можливостей для жінок, людей з інвалідністю, національних та етнічних меншин, старших осіб тощо

Продовження табл. 1

1	2
Освітня інклюзивність	забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх, незалежно від соціального статусу, статі, віку чи фізичних можливостей. Освітня інклюзія передбачає розвиток адаптованих програм та навчальних планів, що враховують потреби різних груп, а також забезпечення доступу до сучасних технологій та ресурсів для освіти
Інклюзія в законодавстві	включає законодавчі ініціативи, що сприяють захисту прав меншин, забезпечують доступ до ресурсів і послуг, а також створюють умови для активної участі в політичному житті
Інфраструктурна інклюзивність	створення доступної інфраструктури для всіх, включаючи людей з інвалідністю. Це стосується фізичної доступності будівель, транспорту, громадських місць, а також розвитку цифрової інфраструктури, яка забезпечує рівний доступ до інформації та послуг
Культурна інклюзивність	забезпечення рівних можливостей для представників різних культурних, етнічних та релігійних груп брати участь у культурному житті громади та збереження культурної різноманітності. Це включає підтримку культурної різноманітності, а також боротьбу з дискримінацією та стереотипами
Політична інклюзивність	забезпечення рівного доступу до політичної участі для всіх громадян, включаючи малозабезпечених, жінок, молодь, людей з інвалідністю та інших вразливих груп. Політична інклюзія передбачає наявність механізмів, які дозволяють цим групам активно впливати на прийняття рішень
Екологічна інклюзивність	забезпечення рівного доступу до екологічних ресурсів та забезпечення сталого використання природних ресурсів, яке не призводить до соціальної нерівності або дискримінації. Екологічна інклюзія полягає в тому, щоб враховувати інтереси всіх верств населення під час екологічного планування та прийняття рішень щодо збереження довкілля

Джерело: складено автором на основі джерел [1-13]

Таким чином, підкреслимо, що інклюзивний розвиток є багатовимірним процесом, який потребує інтеграції різних складових у стратегії на рівні урядів, місцевих громад і приватного сектору та забезпечує створення справедливого і сталого суспільства, де кожен має рівні можливості для розвитку та участі в житті громади.

Для того, щоб визначити особливості інклюзивного розвитку територіальних громад визначимо саме поняття – «територіальна громада», спираючись на джерела [5, 6, 7,

9] зазначимо, що це є основна адміністративно-територіальна одиниця, яка є суб'єктом місцевого самоврядування та складається з населення певної території, що має спільні інтереси, цілі та ресурси для вирішення місцевих проблем. В Україні територіальна громада є основним елементом системи місцевого самоврядування, що надає їй членам право брати участь у прийнятті рішень, які стосуються їхнього життя.

Основні риси та складові територіальних громад можливо представити в таблиці 2.

Таблиця 2 – Особливості територіальних громад

Особливість	Опис
1	2
Територіальна визначеність	Кожна територіальна громада має чітко визначену географічну межу, що включає певну адміністративно-територіальну одиницю (село, місто, селище, об'єднана громада)
Місцеве самоврядування	Територіальна громада є основним органом місцевого самоврядування, що надає їй жителям можливість вирішувати питання місцевого значення
Суб'єктивність права	Територіальна громада має здатність здійснювати свої права та обов'язки
Спільний інтерес мешканців	Всі члени територіальної громади мають спільні інтереси щодо розвитку своєї території, надання послуг, забезпечення стабільного функціонування інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та іншої соціальної сфери

Продовження табл. 2

1	2
Фінансова та економічна самостійність	Територіальні громади мають право формувати місцеві бюджети, що дозволяє їм самостійно фінансувати розвиток інфраструктури, соціальних установ, реалізувати економічні проекти та інші ініціативи
Демократичні принципи управління	У системі територіальних громад реалізуються принципи демократичного управління, включаючи вибори органів місцевого самоврядування (місцевих рад, голів громад), участь громадян у прийнятті рішень через референдуми, громадські обговорення та інші форми прямої демократії
Соціальна відповідальність	Територіальні громади відповідають за добробут своїх мешканців

Джерело: сформовано автором на основі [5, 6, 7, 9]

Таким чином, територіальна громада є важливим інститутом демократичного управління, що дає можливість громадянам брати активну участь у вирішенні питань місцевого значення та створює умови для розвитку сталого, ефективного та інклюзивного суспільства на місцевому рівні.

Інклюзивний розвиток територіальних

громад охоплює не лише доступ до ресурсів і послуг, але й сприяє соціальній інтеграції всіх верств населення, що дозволяє створити умови для сталого та гармонійного розвитку на місцевому рівні. Саме тому в таблиці 3 наведемо особливі аспекти інклюзивного розвитку територіальних громад.

Таблиця 3 – Аспекти інклюзивного розвитку територіальних громад

Аспект	Примітка
Соціальна інтеграція та доступність послуг	Один із ключових аспектів інклюзивного розвитку територіальних громад полягає в забезпеченні рівного доступу до базових послуг - освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інших важливих сфер
Економічний розвиток	Інклюзивний розвиток територіальних громад включає стимулювання економічної активності серед усіх членів громади
Інклюзивність в освітньому процесі	Інклюзивний розвиток територіальних громад також передбачає доступність освіти для всіх членів громади, що включає адаптацію навчальних програм та створення інклюзивних шкіл, де враховуються потреби дітей з особливими потребами, дітей з малозабезпечених родин або з різних етнічних груп
Політична інклюзивність	Інклюзивний розвиток територіальних громад має на увазі активну участь громадян у процесах прийняття рішень, що включає забезпечення рівних можливостей для всіх членів громади брати участь у місцевих виборах, громадських обговореннях та ініціативах. Залучення різних соціальних груп до управлінських процесів сприяє формуванню більш справедливих та ефективних політичних рішень
Інфраструктурна інклюзивність	Сучасні технології повинні бути доступними для всіх верств населення, зокрема для осіб з обмеженими можливостями, що дозволяє забезпечити рівний доступ до інформації, послуг і комунікацій
Інклюзивність у культурному контексті	Культурна інклюзивність в територіальних громадах передбачає підтримку та розвиток різноманітних культурних ініціатив, які дозволяють представникам різних етнічних, соціальних чи релігійних груп відчувати свою приналежність до громади
Співпраця між різними рівнями влади та громадськими організаціями	Інклюзивний розвиток потребує активної співпраці між місцевими органами влади, громадськими організаціями, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами. Для ефективної реалізації інклюзивних ініціатив важливо забезпечити інтеграцію різних ресурсів та ідей, створюючи єдину платформу для взаємодії

Джерело: систематизовано автором

Інклюзивний розвиток територіальних громад є важливим чинником сталого розвитку та соціальної згуртованості. Завдяки

забезпеченню рівних можливостей для всіх верств населення, можна досягти не тільки економічного зростання, але й створити гар-

монійну та справедливу соціальну середу, де кожен має право на участь, розвиток і рівні можливості. Інклюзивний розвиток потребує комплексного підходу, що поєднує економічні, соціальні, політичні та культурні аспекти, що сприяють формуванню сильних і стійких територіальних громад.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можливо зауважити, що інклюзивний розвиток територіальних громад є важливою складовою процесу сталого розвитку на місцевому рівні, спрямованого на створення рівних можливостей для всіх членів громади, зокрема для соціально вразливих груп. Успішна реалізація інклюзивних ініціатив дозволяє не лише покращити рівень життя мешканців, але й забезпечити їхню активну участь у соціальному, економічному та культурному житті громади.

Особливості інклюзивного розвитку територіальних громад виявляються через забезпечення рівного доступу до основних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, а також створення можливостей для економічного розвитку, сприяння участі громадян у політичних процесах та розвитку інфраструктури, що враховує потреби всіх верств населення. Важливим аспектом є також підтримка культурної різноманітності та інтеграція представників різних соціальних і етнічних груп у громадське життя.

Однак, для досягнення цих цілей необхідно налагоджувати взаємодію між різними рівнями влади, громадськими організаціями та місцевими підприємствами. Залучення всіх зацікавлених сторін дозволяє сформувати єдину платформу для ефективної реалізації інклюзивних політик і ініціатив. Тільки за умови комплексного підходу та інтеграції економічних, соціальних, культурних та політичних факторів можна забезпечити успішний інклюзивний розвиток, який сприятиме створенню стійких і гармонійних територіальних громад, де кожен мешканець має рівні шанси на розвиток і процвітання.

Перелік використаних джерел

1. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Ptashchenko O., Kyrylenko O., Shevchenko I., Nifatova O. Formation of a System for Ensuring the Development of Financial Inclusion in Conditions of Sustainable Development. vol.22.2024. URL: <https://refpress.org/ref-vol22->

a2/(дата звернення: 11 січня 2025)

2. Reznikova N. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 24-31.

3. Rubmann M. Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. The Boston Consulting Group. Inc. 2015.

URL: https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries (дата звернення: 3 січня 2025)

4. Shevchenko I. Determinants of the development of digital trade in global markets. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*. 2023. Vol. 2, no 82. P. 12-17. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-82-2>

5. Десятнюк О.М., Птащенко О.В. Трансформації фінансового забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 1 (13). С. 362-371.

6. Кириленко О., Максимчук О. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №2. С. 5-11. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/33642> (дата звернення: 3 січня 2025)

7. Кириленко О.П., Кириленко С.В. Інклюзивний розвиток територіальних громад в умовах новітніх викликів. *Інклюзивна економіка*. 2024. № 3 (05). С. 39-46. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.5-6.

8. Кириленко С.В. Система економічної безпеки в умовах цифрової економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2024. № 1(18). С.40-47 З.

9. Кириленко, О. П., Малиняк, Б. С. (2015). *Планування та управління фінансовими ресурсами територіальної громади*. MagneticOne. org. 356 с.

10. Птащенко О. В., Кириленко О. П., Курцев О. Ю. Вплив цифрових трансформацій на розвиток сучасного економічного простору: людський капітал, інклюзія, безпека. *Бізнес Інформ*. 2024. №7. С. 180–190. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-224-7-180-190>

11. Птащенко О.В., Іващенко О.А. Розвиток суб'єктів підприємництва в умовах економічної інклюзії: інструментарій інтен-

сифікації розвитку та соціально-економічна нестабільність. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2(14). С. 16-26.

12. Шевченко І. О. *Гармонізація цифрової торгівлі на глобальних ринках: український та міжнародний досвід* : монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. 460 с.

13. Шевченко І. О. Стратегія сфери цифрової трансформації бізнес-середовища України. Збірник праць XX Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених «Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна візія та виклики глобалізації», Тернопіль. 2023. С.769-772.

References

1. Desyatnyuk, O., Krysovaty, A., Ptashchenko, O., Kyrylenko, O., Shevchenko, I. and Nifatova, O. (2024). Formation of a System for Ensuring the Development of Financial Inclusion in Conditions of Sustainable Development. Vol. 22.2024. Retrieved from: <https://refpress.org/ref-vol22-a2/> (date accessed: January 3, 2025)

2. Reznikova, N. (2020). Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Economy and the state*, 7, 24-31.

3. Rubmann, M. (2015). Industry 4.0: The future of productivity and growth in manufacturing industries. The Boston Consulting Group. Inc. 2015. Retrieved from: https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries (accessed: January 3, 2025)

4. Shevchenko, I. (2023). Determinants of the development of digital trade in global markets. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, 2(82), 12-17. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-82-2>

5. Desyatnyuk, O.M., Ptashchenko, O.V. (2024). Transformations of financial support for

sustainable development of rural communities. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 1 (13). P. 362-371.

6. Kyrylenko, O., Maksymchuk, O. (2019). Capital investments from local budgets: modern practice and prospects for improvement. *Investments: practice and experience*, 2, 5-11. Retrieved from: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/33642> (access date: January 3, 2025)

7. Kyrylenko, O.P., Kyrylenko, S.V. (2024). Inclusive development of territorial communities in the context of new challenges. *Inclusive economy*, 3 (05), 39-46. https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.5-6.

8. Kyrylenko S.V. Economic security system in the context of the digital economy. *Journal of strategic economic research*. 2024. No. 1(18). P.40-47 3.

9. Kyrylenko, O. P., Malynyak, B. S. (2015). Planning and management of financial resources of a territorial community. *MagneticOne. org*. 356 p.

10. Ptashchenko O. V., Kyrylenko O. P., Kurtsev O. Yu. The impact of digital transformations on the development of modern economic space: human capital, inclusion, security. *Business Inform*. 2024. №7. P. 180–190. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-224-7-180-190>

11. Ptashchenko, O. V., Ivashchenko, O. A. (2024). Development of business entities in conditions of economic inclusion: tools for intensification of development and socio-economic instability. *European Journal of Economic and Financial Innovations*, 2(14), 16-26.

12. Shevchenko, I. O. (2023). *Harmonization of digital trade in global markets: Ukrainian and international experience*: monograph. Ternopil: ZUNU, 460.

13. Shevchenko, I. O. (2023). Strategy of the digital transformation of the business environment of Ukraine. Collection of works of the XX International Scientific and Practical Conference of Young Scientists "Economic and Social Development of Ukraine in the XXI Century: National Vision and Challenges of Globalization", Ternopil, 769-772.

Стаття надійшла

до редакції : 15.01.2025 р.

Стаття прийнята

до друку: 30.03.2025 р.

Бібліографічний опис для цитування :

Гараєв М. В., Гамідов Р. А. Особливості інклюзивного розвитку територіальних громад. *Часопис економічних реформ*. 2025. № 1(57). С. 107–113.

